

מקודשת מדין עבד כנעני

דלא קא חסר ולא מידי קא קני לה להאי איתתא ע"כ. ופירש"י וז"ל: הילך מנה והתקדשי לפלוני והוא שלוחו אלא שמקדשה משלו מקודשת ואע"ג דממונא לאו של משלח הוא עכ"ל.

ונראה פשוט דמה שכתב רש"י והוא שלוחו אין כוונתו לומר דדוקא שליח יוכל לקדש בכסף שלו מדין עבד כנעני, דברור דאפילו אם אינו שלוחו לקדשה ונתן לה הכסף משלו ואחר כך אמר לה הבעל התקדשי לי בפרוטת שנתן לך פלוני בשבילי נמי מקודשת מדין עבד כנעני, וכן הוא להדיא ברא"ש בסוגין וז"ל: הילך מנה והתקדשי לפלוני ועשאו פלוני שליח אלא שנותן המנה משלו או כשלא עשאו שליח ואמר המקדש הרי את מקודשת לי במנה שנתן לך פלוני מקודשת מעבד כנעני שקונה את עצמו בכסף ע"י אחרים עכ"ל. וראיה ברורה לזה דהא רבא עצמו דיליף בסוגין קדושין מעבד כנעני קאמר לקמן דף כג ע"א דמהני בעבד כסף ע"י אחרים אפילו שלא מדעתו דעבד אליבא דר' מאיר משום דכסף קבלת רבו גרמה לו, הרי מפורש דאפילו באינו שלוחו נמי מהני כסף של אחרים.

וראיתי בפנ"י בסוגין כתב כדברינו הנ"ל והוסיף לומר דמה שכתב רש"י והוא שלוחו הוא לאו דוקא אלא חדא מינייהו נקט עיי"ש. ולדעתי בדיוק גדול נקיט רש"י והוא שלוחו לומר לנו דאפילו בשליח צריך שיהא הכסף של המקדש ולא מהני כסף של שליח אלא מילפותא דעבד כנעני, וחידוש גדול משמיענו רש"י בזה לאפוקי מדברי הריטב"א דלא אצטריך רבא לילפותא דעבד כנעני אלא כשהבעל מקדשה בעצמו אבל שליח יכול לקדש בכסף שלו מסברא בלא ילפותא מעבד כנעני, וז"ל הריטב"א בסוגין בד"ה הילך מנה והתקדשי לפלוני מקודשת מדין עבד כנעני, פירוש הא מיירי בשאין הנותן שלוחו של מקדש אלא שנותן כסף משלו כדי שתתקדש בו לזה והיינו דאתי עלה מדין עבד כנעני וכיון דכן צריך שאותו פלוני יאמר לה הרי את מקודשת לי בכסף שנתן לך פלוני שתתקדש לי ולא אמרינן הכא אלא דנתינת אחר בשבילו חשיבא כנתינתו עכ"ל. מבואר מדבריו דדוקא בשאין הנותן שלוחו של מקדש בזה הוא דאתי עלה מדין עבד כנעני, אבל בשליח מהני כסף של השליח גם בלא הילפותא דעבד כנעני ודלא כרש"י ורא"ש דגם בשליח אינו מסברא אלא מילפותא. ויש להסתפק בשליח המוכר והאשה והשליח מקבל הכסף לעצמו, כגון עושה שליח למכור או ליתן מתנה ונותן רשות לשליח לקבל כסף הקנין לעצמו או לקבל כסף הקדושין לעצמו, אם זה שייכא לפלוגתת רש"י וריטב"א, ומדין ערב לא שייכא כאן כמוש"כ תוס' לקמן דף יט ע"א ד"ה אומר אדם, וצ"ע, ועיי' תוס' עמוד ב' ד"ה שתי בנותיך, משמע קצת דמדמו קבלת האב בגדולות לנתינת האב בבנים.

מוכיח דפליגי רש"י ורא"ש עם הריטב"א בשליח שמקדשה במעות של עצמו אי צריך לילפותא דעבד כנעני. מסתפק אי פלוגתתן גם בשליח האשה שמקבל הכסף לעצמו. מתמה על שיטת רש"י מהגמרא לקמן דף כג. מבאר פלוגתת רש"י וריטב"א הנ"ל ומוכיח תוס' ותוס' רי"ד פליגי נמי בזה. מביא שלש שיטות בפירוש הגמרא דשתי בנותיך לשני בני בפרוטת. מחדש שליח המוכר יכול לכתוב השטר מכירה על גייר שלו ומיקרי ספר המקנה אפילו לשיטת רש"י, ומיישב בזה הגמרא דף ה. שטר שאין פודין בו הקדשות. מוכיח דבגובר ואפוטרופוס גם רש"י מודה דמהני כסף שלהם מסברא. מביא פלוגתת הרמ"ה עם הפר"ח אי כשר לכתוב גט על קלה של השליח מפלפל באריכות ומבאר פלוגתתן לנכון. מחדש דדוקא בגט פוסל הרמ"ה משום דבעי ונתן. מביא הרמב"ן לקמן כ. בהא דקאמר רב חסדא יכלנא למיפסלינהו לכולי גיטי דעלמא ומבאר דבריו ומקשה ומניח בצ"ע. מביא מחלוקת אחרונים אם שליח יכול להקנות אגב קרקע שלו מטלטלין של המשלח ומבאר פלוגתתן. מביא דברי האו"ש דגם אמוראי ותנאי פליגי בפלוגתת הרמ"ה והפר"ח והאחרונים הנ"ל ומשיג על דבריו מפסק הלכה. מביא דברי ריטב"א ומרדכי ב"מ דף נח. דגם בהקדש משכחת קנו מידו, ודברי התומים שמקשה עליהם ומיישב קושייתו לנכון ומדחה ראיית התומים. מביא דברי הקצוה"ת דגם סודר של אחרים מהני מדין עבד כנעני, מתמה עליו משיטת רמב"ם ומיישב בטוב טעם ודעת בדברי שו"ת הרמב"ם. מוכיח מבעל העיטור דבסודר ליתא לדין עבד כנעני ודלא כהקצוה"ת, ומביא כן גם מהמחנה אפרים. מביא שיטה שלישית מחדשת מהדרישה דסודר עדיף מכסף לענין עבד כנעני ומבאר דבריו. מוכיח דשלוש שיטות ישנן במובן ההלכה דמהני כסף מדין ע"כ. א) שיטת תוס' לפי המהר"ט דנחשב ממש כאילו המקדש עצמו היה נותן הכסף. ב) שיטת תלמיד הרשב"א דנתינת האחר מועיל מצד עצמו אבל אינו כנתינת המקדש. ג) שיטת הרדב"ז דלא בעי כלל נותן וסגי במקבל לחוד וזהו הילפותא דעבד כנעני. מבאר הנפקא מינה להלכה בין השיטות הנ"ל לענין דין עבד כנעני אם הוא הלכה רק בקנין כסף או דנחשב גם כמלוה. מביא דפליגי המח"א עם הגר"ח בענין עבד כנעני אי ישנו בעכו"ם שאינו בר שליחות וזכיה, ותולה פלוגתתן בפלוגתת ראשונים הנ"ל. מביא פירוש האבני מלואים בהא דא"ר יוחנן שוכרין מן הנכרי בפחות מש"פ ומתמה שנעלם ממנו רמב"ם ב' מעירובין, מיישב קושייתו על הרמב"ם, ומשיג על תירוץ הא"מ. מביא קושיית הגרע"א והפנ"י על טעמו של הר"ן בסוגין דלא מהני לרמב"ם מדין עבד כנעני בממונא. מביא הירושלמי בסוגיא דע"כ, מבאר דבריו ומסיק דירושלמי הזה הוא מקורו של רמב"ם דלא מהני בממון מדין עבד כנעני, ומיישב קושיית הגרע"א והפנ"י הנ"ל. מביא בשם הריב"ש א"א לפרוע חובו של אחר בעל כרחו של מלוה, ומביא ראייה לדבריו מגמרא ב"מ, מקשה עליו מירושלמי ומסיק דפליגי בבלי וירושלמי בזה. מתרץ לנכון מה שתמה בריש השעור על רש"י מהגמ' דף כג. מיישב קושיית הפנ"י אמאי לא יליף דין עבד כנעני מיעוד דבגו דהבן לא חסר.

א

גמרא דף ז ע"א: הילך מנה והתקדשי לפלוני מקודשת מדין עבד כנעני עבד כנעני לאו אף ע"ג דלא קא חסר ולא מידי קא קני נפשיה האי גברא נמי אע"ג

דאין נקרא קנין כסף אלא כשהכסף הוא של הקונה את האשה או של הבעלים הזוכין בהחפץ לא כשהכסף הוא של השליח.

ונראה דבפלוגת רש"י וריטב"א פליגי נמי תוס' עם התוס' רי"ד, דגרסינן בסוגיין עמוד ב': בעי רבא שתי בנותיך לשני בני בפרוטה מהו בתר נותן ומקבל אזלינן והאיכא ממונא או דלמא בתר דידהו אזלינן והא ליכא, ובתוס' שם כ' וז"ל: אומר ר"י דמיירי בבנות קטנות דקידושין דאב נינהו דאי בגדולות ואב מקבל קידושין בתורת שליחות פשיטא דבעי פרוטה לכל אחת דשליח לא עדיף ממשלחו דבתר נותן דקאמר לאו דוקא שהרי הנותן ע"כ בתורת שליחות בניו הוא בא ואי בתר נותן אזלינן הוי בעי שתי פרוטות כאילו הבנים בעצמם מקדשין אבל הבעיא היא אי בתר מקבל אזלינן לגמרי דשמא אין לחוש אלא שיקבל המקבל שוה פרוטה עכ"ל, אולם בתוס' רי"ד מפרש בתר נותן כפשוטו ולא חש לקושיית התוס' דשליח לא עדיף ממשלחו, וז"ל התוס' רי"ד בד"ה בתר נותן וכו', אבל הכא דיהביננהו לאב ודאב הוה איכא למימר דהוה קידושי ואי נמי שני בני אדם נתנו פרוטה לאב בשתי בנותיו פשיטא דלא הוה קידושי כיון דכל חד לא יהיב אלא חצי פרוטה לא חשיבא ממון אבל הכא דנותן הוי חד ומקבל הוי חד איכא למימר דבתר נותן ומקבל אזלינן ולא בתר קונין ונקנין עכ"ל. ונראה דתוס' אזלי בשיטת רש"י דגם בשליח בעי מעיקר הדין שיהא הכסף של המשלח ולא מהני כסף של השליח אלא מדין עבד כנעני שנחשב מטעם זה כאילו נתן המשלח עצמו והוכרחו לפרש דבתר נותן לאו דוקא שליח לא עדיף ממשלחו והוי כאילו כל אחד מהבנים היה נותן חצי פרוטה דלא מהני, אבל תוס' רי"ד יסבור כריטב"א דשליח יכול לקדש בכסף שלו מסברא כיון שהוא פועל הקנין וכמוש"ב, וממילא אין הכי נמי דשליח עדיף והוי נותן חד שנותן פרוטה משאי"כ המשלחם הרי הם שנים ואינו מגיע מכל אחד רק חצי פרוטה, ושפיר מפרש תוס' רי"ד כפשוטו דכמו דהמקבל היינו האב הוא חד משום שהכסף שלו הכי נמי הנותן היינו השליח הוא חד משום שהכסף הוא משלו ולא מיבעיא לרבא אלא דלמא אזלינן בתר קונין ונקנין והן שנים, ויש לדקדק לפי"מ שביארנו בשעור דהאב זכאי בבתו אות ו' דרבא סובר דקבלת האב בקדושי בתו אינה מדין בעלים אלא מדין שליחות עיי"ש, א"כ לשיטת תוס' יקשה כמו דלא שייך לומר בתר נותן דלא עדיף שליח ממשלחו הכי נמי לא שייך בתר מקבל דהמקבל נמי בא בתורת שליחות, וצריך לחלק בפשיטות דשליחות האב שהתורה מינתה אותו לשליח וזיכתה אותו בהכסף בשליחות כזה גם תוס' מודו לסברת ריטב"א שהוא המקנה גמור ומיקרי מקבל חד, ועיי' לעיל מש"כ להסתפק בשליח המוכר אי איתא פלוגת רש"י וריטב"א, ועיי' מאירי מפרש נמי כהתוס' רי"ד וז"ל: שתי בנותיך לשני בני שעשאוני שליח בפרוטה וכגון שהבנים גדולים והבנות קטנות וכו' שמא אחר נותן ומקבל הולכין ויש כאן ממון, או שמא אין הולכין אלא אחר המקדש והמתקדשת ואין כאן ממון לאחד עכ"ל.

ב

וראיתי שיטה שלישית בפירוש הגמרא דבתר נותן והוא בתלמיד הרשב"א ז"ל דמפרש דהאב נותן הכסף מדין עבד כנעני, וז"ל: בתר נותן ומקבל אזלינן ואיכא

ושיטת רש"י לענ"ד תמוה מהא דגרסינן לקמן דף כג ע"א בכסף ע"י אחרים אין אבל לא ע"י עצמו במאי עסקינן אילימא שלא מדעתו מכרי שמענא ליה לר' מאיר דאמר חוב הוא לעבד שיעבד מיד רבו לחירות והניבא זכין לאדם שלא בפניו ואין חבין לו אלא בפניו אלא פשיטא מדעתו והא קמשמע לן על ידי אחרים אין על ידי עצמו לא ע"כ, הרי מבואר להדיא מדעתו של עבד משוחרר הוא מסברא גם בכסף של אחרים ואין בזה שום חידוש, וכמו שפירש"י וז"ל: אלא מדעתו ואם תאמר פשיטא עכ"ל, ולשיטת רש"י עצמו קשה טובא, נהי דמדעתו מהני לענין שיועיל השחרור על ידי אחרים מכל מקום הרי חידוש גדול הוא דמהני כסף של אחרים דמסברא הרי בעינן שיהא הכסף של העבד, וכסף של השליח דמהני אינו אלא מילפותא דעבד כנעני, ומשמע מזה כשיטת ריטב"א דשליח יכול לקדש בכסף שלו מסברא וצ"ע ליישב שיטת רש"י ורא"ש, ונפקא מינה גדולה בין שיטת רש"י ורא"ש לריטב"א, דאי סבירא לן כשיטת רמב"ם דבמכר לא מהני כסף של אחרים וכמו שביאר הר"ן בסוגיין דדוקא בקדושין מהני מגזירת הכתוב דלה לה אבל במכר דאין לנו גזירה שוה לא מהני כסף של אחרים, ואילו לדברי הריטב"א דבשליח מהני כסף שלו מסברא, פשוט דמהני גם במכר כסף של השליח, אבל לרש"י ורא"ש דגם בשליח אינו אלא מילפותא, ודאי דלשיטת רמב"ם גם בשליח לא מהני כסף של אחרים במקח וממכר.

ונלענ"ד לבאר בס"ד פלוגת רש"י ורא"ש עם ריטב"א הנ"ל, דהנה זה פשוט בכל דרכי הקנינים דשליח יכול למכור ולקנות לקדש ולגרש בדרך ואופן אמצעיות פעולת הקנין של עצמו ולא של המשלח, דאטו נימא דכשהשליח קונה על ידי חצר שלו נחשב גם החצר של המשלח, פשיטא דלא, ואפילו ידו של שליח דמהני בקנינים אינו משום דנחשב כיד המשלח, דהא כתב התוס' רי"ד לקמן ריש פ' האיש מקדש דמצוה שחייבו המקום לעשות בגופו אי אפשר לעשותה על ידי שליח, ועל כרחך הא דמהני בקנינים ידו של שליח הוא משום דקנינים אינם דין בגופן של הבעלים, אלא שהמקנה או הקונה, מקנה וקונה באופן הקנין שלו, אעפ"י שהוא אינו הבעלים, מכל מקום פעולת הקנין אינו תלוי בבעלות רק בפועל הקנין, וממילא כיון דמהלכה דשליחות השליח הוא הפועל הקנין, מקנה הוא וקונה גם מקדש ומגרש בידו וחצרו של עצמו, אע"ג דאין להיד והחצר שייכות להשליחות, וכן הדין בכל הקנינים כגון משיכה והגבהה וכו', ומהאי טעמא סובר ריטב"א דגם בכסף מהני כסף של שליח מסברא בלא ילפותא דעבד כנעני, דלא סבירא ליה לריטב"א לחלק בין קנין כסף לשאר הקנינים.

אולם רש"י ורא"ש סברי לחלק בזה בין קנין כסף לשארי הקנינים, דבשאר הקנינים דפעולת הקנין אינה אלא מעשה בעלמא מהני גם מעשה השליח, אבל כסף שהוא תשלום החפץ בעינן שהזוכה בהחפץ או הקונה את האשה הוא ישלם הכסף משלו ולא מהני בזה כסף של השליח ורק מילפותא דעבד כנעני יליף דמהני כסף של אחרים בין שהוא שליח לקדשה בין כשהבעל מקדשה בעצמו, ואולי תלוי פלוגת רש"י וריטב"א הנ"ל בפלוגת הסמ"ע והט"ז בחו"מ סי' ק"ץ בקנין כסף אם הוא מדין קנין או מדין פרעון, ויותר נראה דאפילו לשיטת ט"ז דגם כסף הוא מדין קנין, מכל מקום נוכח לומר כסברת רש"י

גדול כח האפוטרופוס מכה השליה, וכדאיתא בירושלמי פ' ד' מתרומות דאפוטרופוס הרי הוא כבעלים, וכן הוא בבבלי לקמן דף כז ע"א לענין אגב דבגבאי עניים קונה מעשר עני עבד עניים אגב שדה שקונה לעצמו דידו כיד עניים. וראיתי בספר המקנה שם שכתב ליישב שיטת רש"י שפירש דכוונת גמרא בנתן לגיזבר שטר על מעות פדיון הקדש, והקשה הרשב"א על זה דגם בקדושין לא מהני כה"ג, ומתיר בהמקנה דסובר רש"י כיון דאמר בגמרא לקמן דף ט ע"א הא לא דמי האי שטרא לשטר ובינא התם מוכר כותב שדי מכורה לך והכא בעל כותב, ומשני התם מענינא דקרא והכא מענינא דקרא, א"כ אי הוה אמינא דהקדש נפדה בשטר היה נפדה על ידי שטר של הפודה דכולא פרשה דפדיון הקדש תלה רחמנא בפודה, והיינו דכתב רש"י אם כתב לגיזבר שטר, רוצה לומר דגהי דאינו קונה ההקדש על ידי התחייבות הכסף מכל מקום יקנה על ידי השטר עיי"ש, ולפי זה לא יקשה כלום קושייתנו הנ"ל, אולם גם בהמקנה לא כתב כן רק לפירוש רש"י, וקושייתנו קמה לפירוש רשב"א, ומלבד זה דבריו חידוש גדול ואינו מוכרח.

וראיתי באור שמח פ' א' ממכירה ה' ו' הקשה לשיטת רמב"ם דבמכר לא מהני כסף של אחרים מהא דאיתא לקמן דף כז ע"א: שדה לאחד ומטלטלין לאחר מהו, ת"ש עישור שאני עתיד למוד נתון לעקיבא בן יוסף כדי שיוכה בו לעניים ומקומו מושכר לו, מאי מושכר, מושכר למעשר, ובסיפא שם תנן ונתקבלו שכר זה מזה, והנה דוחק לומר דהיה לו לר"ע בספינה מעות מעשר בהדיה ועל כרחק דר"ע זיכה כסף שלו עבור העניים ומהני מדין עבד כנעני, ויקשה לרמב"ם דבמכר לא מהני דין ע"כ, ותי' האר"ש דלזה ידע הגמרא גם מעיקרא דגזבר של עניים יכול ליתן כסף שלו גם בלא דין עבד כנעני, והוא כדברינו הנ"ל דגזבר כיון שהוא פועל הקנין דין הוא שהוא יתן הכסף משלו, ואפשר דאפילו לא סבירא לן סברת ריטב"א בשליח אפי"ה גזבר עדיף דהוא כבעלים וכנ"ל.

ג

ובטור אה"ע סי' ק"כ כתב וז"ל: צריך שיכתבנו הבעל דכתיב וכתב לה או שלוחו בציוויו יכתוב ואף אם שלוחו כתבו צריך שיהא משל הבעל וכו', כתב הרמ"ה האומר לעדים כתבו גט ותנו לאשתי אין צריכין לזכות לו הנייר קודם כתיבה אלא אע"ג דכתבו מדידתו ויהבו לה כיון דבשליחותו קעבדי מכי יהבו לה בשליחותיה דבעל כמאן דיהבו לבעל והדר בעל ויהיב לאיתתא דמי דכיון דמוכה לאיתתא בשליחותיה אקנוי אקנו לבעל לגרושי ביה ונמצא זכיית הבעל וגירושי האשה באין כאחד עכ"ל. מבואר דגם בשליח צריך שיהא משל הבעל מדינא, והרמ"ה שכתב דא"צ לזכות הנייר להבעל הוא רק משום דהוי כאקנו לבעל, וקשה טובא לפימ"ש"כ דשליח יכול להקנות בשטר שלו מ"ש גט מכל השטרות דבעי נמי ספר המקנה ואפי"ה אמרינן דכיון דהשליח הוא המקנה השטר שלו הוא ספר המקנה, הכי נמי בגט, דכיון דהשליח הוא המגרש יהא כשר הגט על נייר שלו, וביותר קשה אי סבירא לן כהריטב"א דגם כסף של השליח מהני מסברא בלא ילפותא דעבד כנעני דהוא המקנה א"כ כש"כ בגט שיהא כשר על נייר של השליח, ונראה דהא דפסול גט על נייר השליח הוא מטעם אחר, דבגט הרי בעינן ונתן ומטעם זה מיפסל

ממונא, וא"ת התינת לאב הבנות שהוא מקבל איכא ממונא וכו' אבל באביהם של בנים שהם גדולים כיון דאית להו יד לקדש ואין לאביהם רשות בהן היכי אמר רבא להדיא בתר נותן ומקבל אולינן ואיכא ממונא דבנים אלו כיון שהם גדולים הרי כסף הקדושין שנותן אביהם אמטו לותיהו כאלו הם יהבי אינהו ולכל חד וחד מינייהו ודאי ליכא אלא חצי פרוטה וכו', וא"ת בשליחותיהו קא עביד האב כ"ש דקשה דדיו לבא מן הדין להיות כנדון וכו', ומתוך הדחק יש לתרץ דכיון דחזינון בקדושין שאין צריך למקדש שיתן הוא הקדושין אלא אפילו יתנם אחר הויא מקודשת כגון הילך מנה והתקדשי לפלוני כי אולינן בתר נותן שנותן הקדושין משלו אית ביה ממונא עכ"ל. ביאור דבריו דאי סבירא לן כריטב"א דשליח מקדש בכסף של עצמו מסברא אז לא יקשה מידי דודאי איכא ממונא אצל השליח ולא איכפת לי מאי דליכא ממונא אצל המשלח דכן הוא הדין דהשליח נותן כסף שלו כיון שהוא עושה פעולת הקנין, אולם תלמיד הרשב"א כנראה סובר כרש"י ורא"ש דאין שום עדיפות בשליח לענין הכסף, דגם בשליח בעי מסברא שיקדש בכסף המשלח וכמוש"ב דשאני קנין כסף משאר הקנינים, ולזה הקשה דמאי בעיא אי בתר נותן אולינן נימא דדיו לבא מן הדין להיות כנדון, ותירץ מתוך הדחק דהאב נותן הכסף מדין עבד כנעני ולכך מקרי נותן חד, אבל גם בזה יקשה איך עדיף מאילו נתנו הבנים עצמן כיון שנתנת האב אינה אלא בשבילם ואינו נותן הכסף מדין עצמו, לכך כתב שתירוץ זה הוא מתוך הדחק, משא"כ לריטב"א אין בזה שום דוחק, כיון דהשליח נותן הכסף מדין קונה ודאי יש כאן כסף, והתוס' משמע דפליגי אריטב"א וגם אתלמיד הרשב"א ומשו"ה דחקו לפרש דבתר נותן הוא לאו דוקא, ועיי' בחי' מהרי"ט הקשה על התוס' דאיך אפשר לומר בתר נותן לאו דוקא כיון דבגמרא אמרו אי בתר נותן איכא ממונא וזהו היפוך מהתוס' דסברי דבתר נותן ליכא ממונא, והאריך שם עוד להקשות על התוס' ומסיק דכוונת גמרא בתר נותן הוא מדין עבד כנעני, וכיוון בזה לדברי תלמיד הרשב"א הנ"ל, ועיי' מזה באבני מלואים סי' ל"א ס"ק כ'.

11334867

ולדברינו הנ"ל דדוקא בכסף סובר רש"י דלא מהני כסף של השליח בלא ילפותא דעבד כנעני דכסף הוא תשלומי המקת, אבל בשאר קנינים כולי עלמא מודו דמהני פעולת הקנין של השליח מדין עצמו, וכמו שהוכחנו מהא דמהני בידו וחצרו של השליח, נראה לחדש בס"ד דיכול השליח לכתוב השטר מכירה על הנייר שלו, דנהי דבעינן שיהא השטר על הנייר של המוכר משום ספר המקנה כדאיתא בגיטין דף כ ע"ב, ומדין עבד כנעני לא שייכא בשטר דאין דין זה אלא בכסף, מכל מקום מהני שטר של השליח דכיון דהוא המקנה שטר שלו הוי ספר המקנה וכמו שייכול לקנות ולהקנות בידו או בחצרו הכי נמי יכול להקנות בשטר שלו, וניחא לתרץ לפי זה מה דקשה לי בהא דקאמר בגמרא לעיל דף ה ע"א תאמר שטר שאין פודין בו הקדש, ופי' הרשב"א שם שכתב בשטר הקדש זה יהא פדוי, וקשה הא כיון דהשטר הוא של המוכר שהוא הקדש איך יזכה בו הפודה הא במעילה קאי, וכיון שאין כאן שטר של מוכר איך יחול הפדיון על ידי שטר, ולדברינו א"ש דהאפוטרופוס יכתוב השטר על נייר שלו וכיון דאמרינן דמהני שטר על נייר של השליח מפני שהוא המקנה, נראה דכל שכז דמהני ספר המקנה של אפוטרופוס

דבכסף שהוא מדין תשלומין לכך לא מהני מסברא כסף של שליח, ועיי"ש שמביא בשם ספר ה' שיטות בלשון זה, דכשם שאין האשה מתקדשת בשלה אלא בשל בעל או שלוחו, כן אינה מתגרשת אלא בכך ע"כ, והוא כסברת הריטב"א והפר"ח. והבית מאיר הניח דבריו בצ"ע כי באמת בקדושין אפילו לא היה שלוחו מתקדשת נמי מדין עבד כנעני. ונראה דכוונת הספר ה' שטות הוא לענין שטר קדושין דלא שייכא ביה דין עבד כנעני ואפי"ה כשר בנייר של שליח משום דהוא המקדש, ומדמה ה' שטות גט לקדושין דהכי נמי בגט הוא המגרש וכסברת הפר"ח הנ"ל, ואין הספר ת"י לעיין בו.

והרמב"ן בחי' לגיטין דף כ ע"א בהא דקאמר רב חסדא יכולנא למיפסלינהו לכולי גיטי דעלמא, אמר ליה רבא מאי טעמא אילימא משום דכתיב וכתב והכא איהי קא כתבה ליה ודלמא אקנויי אקנו ליה רבנן וכו', וכ' הרמב"ן וז"ל: ושמענין מינה שהדיו והקסת והקולמוס והנייר הכל משל סופר ובכך הכל כשר ואין לו בית מיתוש שהכל הוא מוכר לבעל באותו פשוט שנותנת היא לסופר בגט בין קלף בין דיו וטרחו ועמלו אקנו רבנן לבעל ולא כדברי הנקדנין שמקנין הכל לבעל ממש אלא רבנן אקנינהו ניהליה ואע"ג דלא משך כלום כשר, דאי ס"ד צריך לאקנויי ליה ממש מעיקרא כיון דאמר בעל לסופר כתוב ושזיה שלוחו וקנה קלף ודיו במשיכה ממש מאי היא דאקשי' הכא איהי כתבה ליה אפילו פרעו (לכאו' צ"ל פרעה) וזוה דספרא גיטא גופי' ודאי דבעל הוא ולא דסופר ולא דאשה ושלוחו דבעל כתביה בשלו, אלא ש"מ דלא מקנו ליה כלום דמאי וכתב על ידו או על יד שלוחו ולאפוקי היא או שלוחו, דכשם שאין אשה מתקדשת בשלה אלא בשל בעל או שלוחו כך אינה מתגרשת אלא בכך, הלכך מכיון דאקנו ליה רבנן פשיטא דספרא דידה לבעל ואין זה וכתב איהי כשר הוא דנעשה שכיר ושלוחו של בעל בפשוט זה וכו' עכ"ל, ודבריו הק' אינן מובנין לי, מאי כוונתו במאי דמסיק דנעשה שלוחו של בעל בפשוט זה, הא בפשוטו הוא שלוחו של הבעל משום שהבעל שלחו וצוהו לכתוב את הגט, ואין סברא לומר דשכר דאשה הבא אח"כ יועיל להפקיעו משליחות הבעל ולעשותו שליח האשה וצ"ע, גם מש"כ דכשם שאין אשה מתקדשת בשלה אלא בשל בעל או שלוחו כך אינה מתגרשת אלא בכך ע"כ, משמע דסבירא ליה כריטב"א והכא דצריך שיקנה הבעל משום דהסופר אינו שליח על הנתינה, רק על הכתיבה, והבעל עצמו הוא המגרש, ומשו"ה צריך שיקנה הגט מן הסופר, וחילוק זה הוא פשוט ומוכרח לסברת הפר"ח דדווקא כשהשליח מגרש אז מועיל גם נייר שלו, ועיי' ב"ח שם שכתב לחלק נמי כן לפי דברי הרמ"ה דדוקא בשליח גמור מהני גט של שליח עיי"ש, מכל מקום אינו מובן כאן בגמרא דמיירי בסופר שלא נעשה שליח לנתינה אלא לכתובה ודאי דבעינן בזה שיהא הגט משל הבעל ולאיהו צורך הביא הרמב"ן הא דכשם שאין האשה מתקדשת אלא בשל בעל או שלוחו כך אינה מתגרשת, הא לא מיירי הכא בשליחות על הנתינה, גם יקשה על הרמב"ן אותה הקושיא שהקשה הבית מאיר על ה' שטות הנ"ל הא בקדושין מועיל גם כסף של אחרים מדין עבד כנעני, ואולי גם כוונת רמב"ן לענין שטר קדושין וכמו שתירצנו את דברי ה' שטות הנ"ל וצ"ע, ועיי' ב"י שם ריש סי' ק"כ העתיק לשון רמב"ן הנ"ל בשינוי קצת ובהוספת דברים

בטלי גיטך מעל גבי קרקע דבעינן נתינה מכה הבעל, או מכה שלוחו, ובאופן זה שהנייר הוא משל השליח הרי השליח מקנה הגט להאשה מכה עצמו ולא משליחות הבעל, דהבעל אינו יכול להקנות גט של אחר ואין כאן ונתן מהבעל משום דשליחות הבעל אינה אלא על הגירושין לא על נתינת הגט והוי כטלי גיטך מעל גבי קרקע ופסול אפילו להריטב"א דמכשר בכסף של שליח וביארנו דכש"כ שיהא כשר בשטר של השליח, מכל מקום בגט פסול לכולי עלמא דאין כאן ונתן, ונכון בס"ד.

ובפר"י חדש שם סי' ק"כ הביא דברי הטור בשם הרמ"ה הנ"ל ותמה עליו דאמאי איצטריך למימר דמזכו ומקנו לבעל דאי משום דכתיב ונתן דבעינן שיהא הגט שלו הני מילי כי קמגרש איהו, אבל כי עביד שליח למכתב גיטא ולמיהב לאתתיה הרי השליח נכנס במקומו דשלוחו של אדם כמותו ולא בעינן תו דליהוי הגט מהבעל אלא כיון דהוי משל שליח סגי לן בהכי, דכי היכי דוכתב הוי איהו או שלוחו אע"ג דלא כתב איהו מידי ה"נ ונתן הוי איהו או שלוחו אע"ג דלא קיהיב איהו מדידיה מידי וכי קאי ונתן אשליח מצי למיהוי הגט מהשליח דהא ונתן קרינן ביה ועיי"ש בפר"ח שהוכיח מלשון המרדכי כסברתו, ולכאורה פלוגתת הפר"ח עם הרמ"ה תלויה בפלוגתת רש"י ורא"ש עם ריטב"א הנ"ל, דלרש"י ורא"ש דגם בשליח צריך לילפותא דעבד כנעני, ממילא בגט דלא שייכה הלכה דעבד כנעני, גם בשליח צריך שיהא הנייר של הבעל וכשיטת הרמ"ה, אבל להריטב"א דבשליח מהני כסף שלו מסברא כיון שהוא המקנה, גם בגט סגי נייר של שליח, והפר"ח דלא תלי לה בפלוגתא הנ"ל נראה מדבריו ראייה ברורה למה שכתבנו באות א' דעד כאן לא פליגי רש"י וריטב"א אלא בכסף, ובזה סובר רש"י דלא מהני כסף של שליח בלא ילפותא דעבד כנעני, אבל בשטר דהוא קנין בעלמא, אלא דבעי שיהא של המוכר מדין ספר המקנה, גם רש"י מודה דכיון דהשליח הוא המקנה סגי בשטר שלו, ומדמה הפר"ח גט לשאר שטרות וכן סובר המרדכי הנ"ל, והרמ"ה סובר דשאני גט דהוי כטלי גיטך מעל גבי קרקע דאין על הנתינה כח ושליחות הבעל כיון שהנייר של השליח וכמושב, וכל פסולו אינו אלא משום ונתן, ולזה הוצרך הרמ"ה לומר דהבעל קונה הנייר מהשליח, אבל בשאר שטרות גם רמ"ה מודה דסגי בנייר השליח.

ומצאתי בבית מאיר סי' הנ"ל הביא פלוגתת הרמ"ה עם הפר"ח הנ"ל וכתב דנפקא מינה בשהשליח כתב על נייר של איסורי הנאה ויהביה לאשה, דלטעם הרמ"ה הגט בטל דלא זכה הבעל דאיסורא לא ניתא ליה דליקני (גם י"ל משום דאין זכיה באיסורה"נ), ולטעם הפר"ח הגט כשר, ועיי"ש דתלי באמת פלוגתת רמ"ה עם הפר"ח בפלוגתת רש"י ורא"ש עם ריטב"א הנ"ל, והשיג על הפר"ח מרש"י והרא"ש שכתבו דגם בשליח שמקדשה משלו צריך לילפותא דעבד כנעני ולהפר"ח מה צורך ללמוד מעבד כנעני, ומה בגט דכתיב ונתן משלו אמרינן דמה שנותן השליח חשוב כנותן המשלה, מכל שכן בקדושין אף אי נימא שצריך המקדש להיות חסר מכל מקום מה שהשליח נחסר חשוב כאילו נחסר המשלה, אלא משמע דלא שייך שליחות במקום שהקפדה היא שיהא משלו, ועיי"ש דמדמה לה למצות שבגופו כמו תפילין וציצית שא"א לקיימן על ידי שליח, ולענ"ד הנכון כמו שביארנו דגם רש"י ורא"ש יודו לסברת הפר"ח ושאני כסף משטר

גבי קרקע, ומדויק מה דנקטו הראשונים והפוסקים הטעם
 השליח צריך להקנות הקלף להבעל משום ונתן, וכן הוא
 בפרישה שם, ולא הזכירו ההלכה דספר המקנה מפני שהוא
 פסול מיוחד דוקא בגט.

ובגמרא ב"מ דף נח ע"א מקשה בהא דתנן גבי הקדש
 שומר חנם אינו נשבע ורמינהו בני העיר
 ששלחו את שקליהן וגגנבו או שאבדו אם משנתרמה
 התרומה נשבעין לגזברין וכו' אלא א"ר אלעזר שבועה
 זו תקנת חכמים היא שלא יהא בני אדם מזוללים בהקדשות,
 ובתר הכי מקשה לענין עבדים שטרות וקרקעות דתנן אינו
 משלם ורמינהו השוכר את הפועל וכו', ומתריץ הכי אמר
 רב ששת בשקנו מידו וכן א"ר יוחנן בשקנו מידו, וכתב
 הריטב"א שם דה"ה דהוה מצי לתרוצי גבי הקדש בקנה
 הגזבר מידו ומשו"ה חייב, וז"ל הריטב"א שם ד"ה וכן
 א"ר יוחנן כשקנו מידו וכו', ועוד קשיא לן אמאי לא שני
 לן לההוא קושיא דאקשינן גבי שומר חנם אינו נשבע
 ורמינהו בני העיר וכו' בשקנו מידו השלוחין שישלמו
 ומשום הכי נשבעין לגזברין עכ"ל, וכ"כ במרדכי שם וז"ל:
 אמר רב ששת בשקנו מידו וכן א"ר יוחנן, כתב רבינו
 מאיר דיכול להיות דרב ששת ור"י קיימי נמי אקשיא
 קמייתא ופליגי אדר"א דמפרש טעמא משום שלא יזולו
 בהקדשות וכו' עכ"ל, אולם ראיתי בתומים סי' ס"ו ס"ק
 ע"א פליג על הראשונים הנ"ל וכתב דבדיוק נקט הגמרא
 גבי הקדש דתקנת חכמים היא דלא משכחת בהקדש קנו
 מידו, דכיון דקילין דקונין בכליו של קונה דוקא איך
 יזכה השומר בכלי של הקדש הא במעילה קאי [ולקמן
 נבאר בס"ד אי מהני סודר של אחר מדין עבד כנעני
 וגם אי שייך דין עבד כנעני גבי הקדש דליתא בשליחות],
 עיי"ש שהאריך ומפלפל ומסיק דלא משכחת בהקדש בשום
 אופן קנו מידו, ולדברינו הנ"ל באות ב' דמהני שטר של
 גזבר לכולי עלמא הוא הדין דמהני סודר של גזבר
 ומשכחת שפיר גבי הקדש קנו מידו בסודר של גזבר,
 וכש"כ דא"ש ריטב"א לשיטתו דאפילו כסף של שליח
 מהני אע"ג שהוא בא בכח המשלח כש"כ כסף של גזבר
 ואפטרופוס שהם כבעלים ואם כסף מהני אע"ג שהוא
 תשלומין כש"כ סודר שאינו אלא נתינה בעלמא ודאי דמהני
 גם סודר של שליח או גזבר ואפטרופוס, ומה שהוכיח
 התומים דלא משכחת גבי הקדש קנו מידו מהא דפסחים
 דף ה ע"ב דקאמר אבל אתה רואה של אחרים ושל גבוה
 יכול יטמין ויקבל פקדונות מן הנכרים תלמוד לומר לא
 ימצא הא אמרת רישא שלך אי אתה רואה אבל אתה רואה
 של אחרים ושל גבוה, לא קשיא הא דקביל עליה אחריות
 הא דלא קביל עליה אחריות, ומקשה התומים דפתח בתרתי
 באחרים וגבוה ומסיים בתדא באחרים והו"ל למימר יכול
 יטמין ויקבל פקדונות מן הנכרים ומגבוה, ומוכיח התומים
 דגבוה לא משכחת קנו מידו ולא שייך ביה תירוק הגמרא
 הא דקביל עליה אחריות דהא לא משכחת קבלת אחריות
 בלא קנו מידו, ולדעת אינו זו הוכחה כלל דאטו משום דלא
 שייך תירוק אי אפשר להקשות הקושיא, אדרבא הא הקושיא
 אלימא טפי וא"כ גם לדבריו יקשה, וגם המקשן הרי לא
 ידע התירוק דקביל אחריות ואמאי לא הקשה מגבוה,
 ועכ"ל דחדא מינייהו נקט ולא דוקא.

1224567.nwn

והקצוה"ח בסי' קצ"ה הקשה בהא דפסק המחבר שם
 דקנין סודר הנעשה בשבת מהני והא כיון

להוכיח מהא דאמר אדם לשנים כתבו גט לאשתי והוא
 תולך למ"ה ומהא דהיה מושלך לבור ואמר כל השומע
 קולי יכתוב גט לאשתי, ועיי" שמואל שם דרמב"ן
 פליג על הרמ"ה וגם כתב לחלק בשליחות על כתיבה לחודא
 לשליחות גם על הנתינה עיי"ש.

ד

וראיתי בח"י חתם סופר ב"ב דף מד הביא שהגרע"א
 נסתפק לענין קנין אגב אם שליח יכול להקנות
 אגב קרקע שלו מטלטלין של משלח עיי"ש, ולכאורה זה
 תלוי בפלוגתת רש"י וריטב"א הנ"ל דלרש"י לא מהני,
 ולריטב"א מהני, אולם יש לומר לפימש"כ דדוקא בכסף
 לא מהני לרש"י משום דהוא מדין תשלומין, אבל אגב שהוא
 קנין בעלמא גם לרש"י מודה דשליח מקנה אגב קרקע שלו
 כמו דמהני חצרו או ידו, וכן יש לומר גם איפכא, דאפילו
 לריטב"א דמהני כסף של שליח מכל מקום מודה באגב
 דלא מהני להקנות מטלטלין של משלח אגב קרקע של שליח,
 משום דשאני קנין אגב שעיקר הקנין הוא שהמטלטלין
 נעשין טפלין ובטלין להקרקע, ולא שייך לומר כן בקרקע
 של שליח ומטלטלין של משלח, ומשו"ה לא תלי רע"א
 ספק זה בפלוגתת רש"י וריטב"א דיש לומר דאגב שאני,
 ועיי" רע"א חו"מ סי' ר"ב כתב דמהני להקנות מטלטלין
 של משלח אגב קרקע השליח, וכ"כ במקור חיים ה' פסח
 סי' תמ"ח, אולם בשו"ת חת"ס או"ח סי' קט"ז פליג וסובר
 דלא מהני, ועיי" או"ש פ' ב' מגירושין ה' ט"ו הביא ספק
 הנ"ל לענין אגב והביא גם פלוגתת הרמ"ה עם הפר"ח
 הנ"ל בגירש השליח בנייר שלו, וביאר טעם פלוגתתן במובן
 ההלכה דשלוחו של אדם כמותו, דאי נימא דרק הפעולה
 של השליח הוי כאילו פעל המשלח או לא מהני גט על
 נייר של שליח ואין השליח מקנה אגב קרקע שלו, אבל אם
 נאמר שהשליח הוא כגופו של המשלח וידו של השליח
 חשיב כידו של המשלח תו איכא למימר דמהני גט בנייר
 של שליח וגם לענין אגב מהני קרקע של שליח [ולדברי
 האו"ש י"ל דגם רש"י ורא"ש עם ריטב"א הנ"ל פליגי
 במובן שליחות], עיי"ש שהאריך בזה ומבאר דזהו פלוגתת
 רב ודבי ר' שילא לקמן דף מג ע"א, דרב אמר שליח נעשה
 עד אלומי קא מאלימנא למילתיה, ודבי ר' שילא אמרי
 אין שליח נעשה עד כיון דאמר מר שלוחו של אדם כמותו
 הוה ליה כגופו, ומייתי דפליגי תנאי בזה, וזהו פלוגתתן
 דרב סובר דרק הפעולה של השליח מתיחסת אל המשלח
 והוי כאילו נעשה על ידי גוף המשלח, אבל אין השליח בעל
 דבר שיהא נפסל לעדות, ודבי ר' שילא סברי דגוף השליח
 נעשה כגוף המשלח, ולדברי האו"ש יקשה הא כיון דקילין
 דשליח נעשה עד וע"כ דאין דין שליחות אלא על הפעולה,
 איך אפשר לומר דהרמ"ה והפר"ח והאחרונים הנ"ל פליגי
 עוד בפלוגתא הנ"ל, ולכן לענ"ד ברור כמוש"כ דלא פליגי
 במובן השליחות רק בהלכות מיוחדות, הריטב"א ורש"י
 פליגי רק בקנין של כסף שהוא שאני משאר קנינים,
 הרמ"ה והפר"ח פליגי רק בגט דבעינן ונתן, האחרונים
 הנ"ל פליגי רק בקנין אגב שחלוק הוא משאר הקנינים
 ורק בשלש מקומות האלו הלכות מיוחדות נאמרו בהן הא
 בשאר הקנינים שליח מקנה בידו או בחצרו ובשטר שלו
 ובכל אופני ואמצעות הקנין של עצמו כאדם העושה
 בתוך שלו, ולדברי האו"ש פלוגתת הרמ"ה עם הפר"ח
 אינה דוקא בגט אלא ה"ה בשאר שטרות דבעינן ספר
 המקנה, ולדברינו דוקא בגט פליגי משום טלי גיטך מעל

שהאחרים מזכים הסודר להקונה, הא לשאר השיטות דמהני עבד כנעני בכסף ה"ה דמהני בסודר.

ובקצוה"ח הנ"ל הביא דברי הבעל העיטור שכתב משום דחזו בי"ד דאתו לאנצויי תקינו למיקני בכליו שאינו של קונה ולא חציף אינש למתפס כלי שאינו של קונה וקיל"ן זכין לאדם שלא בפניו, והקשה הקצוה"ח מאי רוצה הבעה"ט לומר במאי דמסיק זכין לאדם שלא בפניו, דאין לומר דאתי בסודר של אחרים מדין שליחות וזכיה דהא כיון דהסודר אינו של הקונה מאי שייך שליחות להקנות סודר שאינו שלו, ואדרבא האחרים הם הבעלים להקנותו ולא הקונה, וכתב הקצוה"ח דאין כוונת בעל העיטור שיהני הסודר מדין זכיה, דלא שייך בזה זכיה, אבל מועיל דין עבד כנעני, והא דהוצרך בעל העיטור לזכיה הוא על עצם חלות המקח שזוכין אחרים בשבילו, ולענ"ד דברי הקצוה"ח אינם מתקבלים בזה דהבעל העיטור הא לא דן אלא בהלכה סודר שמועיל על ידי אחרים ועל זה כתב משום זכין לאדם, אבל בקנין דעלמא לא מיירי ולא הוצרך לומר דבר פשוט כזה, וז"ל בעל העיטור (כפי שהעתיקו הב"י בסי' קצ"ה) וכתב העיטור במאמר ב' אמר רב עמרם השתא תקינו רבנן במתיבתא דקני שליח ב"ד או עדים דעבדי שליחותיהו דקונה ומקנה וכתב גאון כיון דאי תפיס להו מקנה לחליפין לא מפיקין מיניה וחזו בית דין דאתו לאינצויי תקנו למיקני בכלי שאינו של קונה דלא חציף אינש למיתפס כלי שאינו של קונה ולמפסקיה וההוא טעמא דניחא ליה לקונה דליהוי מקנה קונה איתא נמי בכלי שאינו של קונה דקיימא לן זכין לאדם שלא בפניו וכ"ש בפניו ואפילו אמר להו מקנה קנו מיניה דלאו שלוחו של קונה הוא קונה עכ"ל. הרי להדיא דלא דן בעל העיטור בעצם הקנין איך מועיל על ידי אחרים, רק בהסודר דכיון דבעי כליו של קונה, על זה הוקשה לו איך מהני סודר של אחרים, ולכן נראה בס"ד לפי דרכנו דאדרבא הבעל העיטור סובר דבסודר לא שייך מדין עבד כנעני ודלא כהקצוה"ח, וזהו שהוקשה לו לבעל העיטור איך מועיל סודר של אחרים, והוא ממש קושיית רמב"ם בשו"ת הנ"ל, ולא ניחא ליה לבעל העיטור תירוץ הרמב"ם שהאחרים מזכים להקונה על ידי המקנה, דבפשטות משמע דמהני סודר של אחרים ממש ולא משום שהקונה זוכה בו, ואפילו אם המקנה אינו מכוון לזכות עבור הקונה משמע נמי דמהני, ועל זה תירץ הבעל העיטור דמהני מדין זכיה, והוא כסברת ריטב"א הנ"ל דבשליח שנותן כסף משלו מהני מסברא בלא ילפותא דעבד כנעני וכמוש"ב דכיון שהוא הקונה ופועל הקנין מהני כסף שלו ושטר שלו וכל מעשה ופעולות הקנינים שלו, הכי נמי חידש בעל העיטור דהוא הדין נמי בזכיה דהזוכה פועל במעשה הקנין של עצמו ולכן מהני סודר שלו דזהו מיקרי כליו של קונה, ובין אי סבירא לן זכיה מטעם שליחות בין אינה מטעם שליחות מכל מקום הוא הזוכה ומהני סודר שלו, ואפשר לומר דאי זכיה אינה מטעם שליחות א"כ הוא פועל בכח עצמו לא בכח המשלח ועדיף משליח, ואפילו לא סבירא לן כריטב"א בשליח, מכל מקום בזכיה ודאי מהני סודר שלו דזכיה שהיא לאו מטעם שליחות הוי לענין זה כגובר וכאפוטרופוס שהן הבעלים.

היוצא מדברינו דבכל הקנינים השליח או הזוכה וכש"כ הגובר והאפוטרופוס יכולים להקנות באופו הקניו

דהסודר הוא של העדים כדכתבינו וקנינא מיניה ואיך חייל המקח הא אין שליח לדבר עבירה, וכתב הקצוה"ח דצ"ל דסודר שנותנין העדים לאו בתורת שליחות מהקונה הוא דלא שייך שליחות אלא בסודר של הקונה אבל סודר של העדים שהקונה לא זכה בו מעולם רק העדים יכולין להקנותו מתורת בעלים לא מדין שליחות דאדרבא הקונה הא אינו יכול להקנותו [והוא כסברתנו שכתבנו באות ג' ליישב קושיית הפר"ח על הרמ"ה דבנייר של השליח אין כאן ונתן מצד הבעל] אלא הא דקונין בסודר על ידי אחרים הוא מדין עבד כנעני, דכמו דילפינן מדין עבד כנעני דמהני כסף של אחרים, ה"נ ילפינן קנין סודר דהא עבד כנעני גופיה קונה עצמו בסודר כמוש"כ תוס' דף ח ע"א ד"ה ומאי ניהו חליפין ועל כרחך דהסודר הוא של אחרים דעבד הרי אין לו סודר דמה שקנה עבד קנה רבו וכיון דהוא מדין עבד כנעני לא מדין שליחות שוב לא קשה מאין שליח לדבר עבירה, והנה הלכה זו דמהני סודר של אחר פסק גם הרמב"ם וז"ל בפ' ה' ממכירה ה' ז': הקנה אחד כלי למוכר כדי שיקנה הלוקח אותו הממכר זכה הלוקח עכ"ל, ובמ"מ שם כתב זה פשוט, ותמה אני לפי טעמו של הקצוה"ח דסודר של אחרים הוא מילפותא דעבד כנעני איך יתכן זה לשיטת רמב"ם דלא סבירא ליה ילפותא דעבד כנעני אפילו בכסף דרק בקדושין יליף מעבד כנעני מגז"ש דלה לה וכמוש"כ הר"ן בסוגיין ואיך אפשר לומר דמהני סודר מדין עבד כנעני וצ"ע.

ואשר נראה בזה דהנה המחנה אפרים סי' ט"ו מה' שלוחין ושותפין דן בעכו"ם ששלח לישראל שישכור לו בית מישראל ועשה השליח שליחותו ונתן מעות למשכיר כדי שיקנה המשכיר ביתו לעכו"ם, וכתב המח"א דאע"ג דאין שליחות וזכיה לעכו"ם אפי"ה קנה העכו"ם מדין עבד כנעני, והקשה המח"א על דברי עצמו מהא דכתבו התוס' לעיל דף ג ע"א שר"ת היה שולח הרשאה ביד עכו"ם והיה מקנה לו בקנין סודר, אמנם צריך ליוזר שיהא הסודר של עכו"ם ולא של העדים דאין שליחות וזכיה לעכו"ם, ולמה צריך ליוזר גימא דקונה העכו"ם מדין עבד כנעני, וכתב המח"א שראה להרמב"ם ז"ל בתשו' שכתב דבעינן כליו של קונה דוקא וכשהסודר הוא של אחרים היינו טעמא דקני משום דאלו אחרים מזכים הסודר לקונה על ידי המקנה עכ"ל שו"ת הרמב"ם, ולפי"ז אתי שפיר, כוונת המח"א בזה דברמב"ם מבואר דבסודר ליתא לדינא דעבד כנעני, והא דמהני סודר של אחרים היינו משום שהאחרים מזכים הסודר לקונה על ידי המקנה, לכך כתבו התוס' שצריך ליוזר שיהא הסודר של עכו"ם דאין שליחות וזכיה לעכו"ם, ונראה לי דמהרמב"ם אינו מוכרח דאין דין עבד כנעני בסודר משום דרמב"ם לשיטתו דבמכר ליתא לדינא דעבד כנעני גם בכסף וממילא פשוט ומוכרח דליתא גם לענין סודר, אבל לשיטות הראשונים דאמרינן דין עבד כנעני גם לענין ממזוג, נזכר לומר דגם סודר של אחרים מועיל מדין עבד כנעני, על כל פנים זכינו ליישב תמיהתנו על הקצוה"ח שכתב דמהני סודר של אחרים מדין עבד כנעני, והקשינו איך יתכן לומר כן לשיטת רמב"ם דליתא בממזוג לדינא דע"כ, ועכשיו נזכר לומר שזהו גופא הוקשה לו להרמב"ם בשו"ת הנ"ל, והוכרח לתרץ דהאחרים מזכים הסודר להקונה, וכן נמי כוונתו ביד החזקה הנ"ל, ואדרבא מדברי הרמב"ם הנ"ל ראייה להקצוה"ח דרק רמב"ם לשיטתו דחק לפרש

כפשוטו דילפינן מעבד כנעני דעיקר קנין כסף הוא מצד המקבל ולא בעינן לגמרי חסר מצד הנותן, וכמו דקאמר רבא עצמו לקמן דף כג ע"א דמשו"ה לא שייך בכסף שלא מדעתו אין חבין שלא בפניו משום דכסף קבלת רבו גרמה לו, ופירש"י וז"ל: כסף קבלת רבו שמקבל רבו הכסף גרמו לו להשתחרר מאליו ואין אחרים הללו חבין אלא קבלת הרב והרב אין געשה שלוחו אלא לצורך עצמו ומקנהו מאליו וכו' עכ"ל. ב) יש לומר דודאי בעינן בכסף חסר מצד המקדש והקונה אלא דהילפותא הוא דכסף הניתן עבורו הוי כאילו נתן הוא וכדוגמא דשליחות ונחשב מהלכה זו כאילו חסר הנותן, והא דקאמר אע"ג דלא קא חסר הכוונה בלא ההלכה והילפותא, אבל לפי האמת חשוב כחסר מהמקדש או הקונה. ג) יש לפרש ודאי בעינן בכסף חסר, אבל ההלכה דעבד כנעני מגלה לנו דנהי דבעינן בכסף חסר אבל לא בעי שיהא החסר מהמקדש או הקונה ואפילו החסר הוא איש אחר נמי דיו בכך, ונפקא מינה גדולה להלכה בין הני טעמים וכמו שנבאר בס"ד.

וּנְרָאָה דפליגי בזה קמאי דהנהגה בהא דקבעי רבא עצמו בעמוד ב' שתי בנותיך לשני בני בפרוטה מהו בתר נותן ומקבל אזלינן והאיכא ממונא או דלמא בתר דידהו אזלינן והא ליכא, ופירשו בתוס' דמיירי בבנות קטנות דקדושין דאב נינהו, דאי בגדולות ואב מקבל קדושין בתורת שליחות פשיטא דבעי פרוטה לכל אחת דשליח לא עדיף ממשלחו דבתר נותן דקאמר לאו דוקא שהרי הנותן ע"כ בתורת שליחות בניו הוא ואי בתר נותן אזלינן הוי בעי שתי פרוטות כאילו הבנים בעצמם מקדשין, אבל הבעיא היא אי בתר מקבל אזלינן לגמרי דשמא אין לחוש אלא שיקבל המקבל שוה פרוטה, ודברי תוס' תמוהין דמאי שייך לומר בזה לאו דוקא הא הגמרא קאמרה דאי בתר נותן איכא ממונא, ותוס' אמרי ממש היפוך דאי בתר נותן ליכא ממונא, וראיתי בחי' מהרי"ט מפרש דגם כוונת תוס' דאזלינן בתר נותן אלא שנתנית הנותן מועילה מדין עבד כנעני, וז"ל המהרי"ט: אמרו בתוס' וכו' ומשמע מדבריהם דה"ה בב' בני אדם שנתנו פרוטה לאבי הבנות וכו' דאי ס"ד בשני בני אדם לא הוי קידושי שליח לא עדיף ממשלחו וקשה דאמאי נקט באב דאמר לב' בני ולא נקט בב' בני אדם, ועוד דהא ודאי לא פשיטא מלתא בהכי שלא נחוש לנותנים דכל אחד נתן אלא חצי פרוטה וכו', ועוד קשה הדבר לומר דבתר נותן דקאמר גמרא והאיכא לאו דוקא דאדרבא אי בתר נותנים אזלינן הא ליכא, ונראה לי דמה שאמרו התוס' דבשני בני אדם שנתנו לאב פרוטה דאפילו אי בתר מקבל אזלינן כל חד וחד אין קנינו כלום וכן מוכר שני קרקעות לשני בני אדם צריך שכל אחד יתן שוה כסף, אבל באב שנותן המעות בשביל שני בניו דמהני מדין עבד כנעני ואיהו שליח דידהו אע"ג דעיקר הקדושין לצורך שנים מ"מ בתר מקבל אזלינן שהוא מקבל ש"פ וכי אתי פרוטה לירידה לאו חצאין היא דממונא דחד הוא דאתא לירידה שאין הנותנים גופים מוחלקים עד שיהא הממון מוחלק, והא דקאמר בתר נותן לאו דוקא דלא מקיימי הקדושין משום דבתר נותן אזלי אלא משום דבתר מקבל וכו', וה"ק בתר מקבל ונותן אזלינן ופשיטא לן דלא קפדינן אשולחין כיון שממון הוא השליח ולא מיבעיא לן אלא דלמא בתר מקבל אזלי לגמרי ולא חיישינן שהוא מקבלם בעד ב' בנותיו, או דלמא בתר דידהו כלומר הבנות אזלינן ולמדנו עכשיו ששני בני אדם שנתנו לאב

של עצמן בשטר שלהן ובסודר שלהן וכו' לבד בכסף דפליגי ביה רש"י ורא"ש עם ריטב"א משום דשאני כסף משאר הקנינים, וכן בגט פליגי הרמ"ה עם הפר"ח אם מועיל על נייר של השליח משום דשאני גט דבעינן ונתן בידה, וכן בקנין אגב אם מועיל על ידי קרקע של השליח פליגי האחרונים משום דשאני קנין אגב דקנינו הוא משום שהמטלטלין נתבטלו ונטפלו להקרקע.

והנהגה הבאנו לעיל פלוגתת האחרונים אי אמרינן לגבי קנין סודר הילפותא דעבד כנעני, דהקצוה"ח סבירא ליה דסודר הוא לענין זה כמו כסף, והמח"א סבירא ליה דסודר גרע מכסף, עכשיו ראיתי חידוש גדול בדרישה סי' ק"צ דעדיפא ליה סודר מכסף לענין עבד כנעני, דהדרישה שם הקשה על הר"ן והב"י שכ' דרמב"ם לא סבירא ליה ילפותא דעבד כנעני בממונא מהא דרמב"ם הנ"ל פ' ה' מה' מכירה ה' ו' שכ' הקנה א' כלי למוכר כדי שיקנה הלוקח אותו הממכר וזה הלוקח ע"כ, הרי דמהני דין עבד כנעני גם בממונא, ולא ראה הדרישה את שו"ת הרמב"ם הנ"ל שהבאנו בשם המחנה אפרים שרמב"ם עצמו מתרץ לה דהוא מדין זכיה בשביל הקונה וכנ"ל [ואולי מפרש הדרישה דביד החזקה לא סבירא ליה כפירושו בשו"ת מדסתם דמהני סודר של אחר ולא הזכיר שהוא מדין זכיה להקונה שזהו הרי חידוש שצריך הנותן וגם המקנה כוונה לזכות להקונה], ומתרץ הדרישה דס"ל להר"ן ולב"י דאינו דומה הוהא דאחר נותן כלי לקנות בו בשביל הלוקח אבל גוף דמי הקנין נותן הלוקח להמוכר, להוהא דעבד דהתם כל דמי הקנין נותן האחר והעבד הוזהר לעצמו לא נתן כלום, כוונת הדרישה דבכסף שהוה מדין תשלומין בזה סובר רמב"ם דכסף של אחרים לא מהני אלא מגזה"כ וממילא לא מהני אלא בקדושין דילפינן לה לה לא בממונא, משא"כ סודר שהוא קנין בעלמא סובר רמב"ם דמהני מסברא ומשו"ה מהני אפילו בממונא, הרי שיטת דרישה דסודר עדיף לענין דין עבד כנעני מכסף, ועיי"ש בדרישה שכתב לתרץ שיטת רמב"ם דלא סבירא ליה בממון הילפותא מעבד כנעני משום דמפרש דהא דקאמר רבא וכן לענין ממונא קאי אלפני פניו היינו אמתנה ע"מ להחזיר עיי"ש, והוקשה לו לדרישה א"כ מנין לו לרמב"ם מקור מגמרא לדין ערב דמהני בקנינים, ומתרץ דאיה"נ דאין לדין ערב מקור מגמרא, אלא דמסברא פשוט ליה לרמב"ם דכמו שערב משעבד נפשיה לענין תשלומי ממון כן יכול לשעבד נפשיה לענין להקנות קרקע לזה שנתן לפלוני ממון ע"פ ציוויו, ותמיהני על הדרישה איך נעלם ממנו לפי שעה מימרא דרבא עצמו בע"ז דף סג ע"ב: והאמר רבא האומר לחברו תן מנה לפלוני ויקנו כל נכסאי לך קנה מדין ערב ע"כ, ושפיר נוכל לפרש כפי הדרישה דוכן לענין ממונא בסוגיין קאי אמתנה ע"מ להחזיר ואין לנו מקור על עבד כנעני בממונא, אבל מ"מ יש לנו מקור בערב ממימרא דרבא בע"ז.

1234567

ח

ב'ררנו ההלכה בכסף הניתן על ידי השליח, עכשיו עלינו לבאר עצם ההלכה דילפינן מדין עבד כנעני דאע"ג דלא קא חסר ולא מידי קא קני נפשיה האי גברא נמי אע"ג דלא קא חסר ולא מידי קא קני לה להאי איתתא, ונראה דהלכה זו יש לפרשה בשלש פנים: א) יש לפרש

בשבילו כמלוה ממש וממילא שייך דין עבד כנעני לגדר שליחות וזכיה כיון שגם בעבד כנעני עיקר הדין שנתניתו נחשב כנתינת הפלוני.

אולם במחנה אפרים פ' ט"ו מה' שלוחין ושותפין הבאנו דבריו לעיל באות ד' הרי מפורש דמהני דין עבד כנעני גם בעכו"ם אע"ג דאינו בשליחות וזכיה, דדין עבד כנעני הוא דין מיוחד ואינו לגמרי בגדר שליחות וזכיה, ונראה דסובר המח"א כשיטת תלמיד הרשב"א דעבד כנעני ההלכה היא דסגי בנתינת האחר לחוד ולא בעי נתינת המקדש או הקונה וממילא אין לו שייכות לשליחות וזכיה. גם נראה ברור דלשיטה זו דין עבד כנעני לא נאמר רק לענין קנינים דסגי לקנין כסף של אחר, אבל לענין הלואה פשיטא דאינו נחשב כמלוה לשיטה זו, ועיי"ש במח"א דלבתר דמסיק דגם בעכו"ם ישנו דין עבד כנעני הביא דתוס' פליגי בזה מדכתבו לעיל דף ג ע"א שר"ת היה שולח הרשאה ביד עכו"ם והיה מקנה לו בק"ס אמנם צריך ליוזר שיהא הסודר של עכו"ם ולא מיד העדים דאין שליחות וזכיה לעכו"ם, ולפי דברי המח"א אין אנו צריכין בעבד כנעני לדין זכיה ושליחות ואין צריך ליוזר בזה. ונראה דתוס' אולו לשיטתן דדין עבד כנעני דנתינתו של האחר נחשבת עבור חבירו וממילא הוא בגדר שליחות וזכיה וכמוש"כ הגר"ח הנ"ל לכך כתבו שצריך ליוזר, אבל המח"א סובר כתלמיד הרשב"א דנתינת האחר סגי ואין לו שייכות לשליחות ואין צריך ליוזר בזה דמועיל דין עבד כנעני גם בעכו"ם.

ו

על כל פנים לשתי השיטות הנ"ל בעי בקניני כסף חסר מצד הנותן אלא דפליגי אי סגי בחסר מצד הנותן (וכאופן הג) או דבעי חסר מצד המקדש והקונה וכאופן הב), אמנם נראה דישנה שיטה שלישית כאופן הא) דילפוטא דעבד כנעני דסגי קנין כסף מצד המקבל ולא בעי לגמרי חסר מצד הנותן רק כשקיבל המקבל הכסף דיו לקנין ולא איכפת לי כלל בנותן ולא בעי נתינת הנותן אלא כדי שיקבל המקבל, דהנה המל"מ בפ' ה' מאישות הביא שר"ת הרדב"ז שנשאל במי שזרק קדושין ללאה ולא היו שוין פרוטה ולא הספיקו להגיע לידה עד שנתייקרו ועמדו על פרוטה מהו, בתר נותן אזלינן וליכא פרוטה ולא קא מיחסר ולא מידי הלכך לא קני, או דלמא בתר מקבל אזלינן והא איכא פרוטה, והשיב הדבר ברור דבתר דידה אזלינן שהרי אינה מתקדשת אלא משעה שהגיעו המעות לידה וכשהגיעו היו שוין פרוטה, ואע"ג דכשנתנו הוא לא היה שוה פרוטה ולא מיחסר ולא מידי מ"מ קני מדין עבד כנעני דאע"ג דלא חסר מידי קני נפשית, האי גברא נמי אע"ג דלא חסר מידי קני להאי איתתא, ותו דברשותו נתייקרה ועמדה על פרוטה וכו' עכ"ל, הרי להדיא דמדין עבד כנעני ילפינן דלא בעינן לגמרי שיהא הנותן חסר דהא הכא אין שום אדם חסר ואפי"ה יליף לה דמהני מדין עבד כנעני והיינו כאופן א), דאילו כאופן הג) וכשיטת תלמיד הרשב"א והמחנה אפרים הנ"ל מאי שייכא הכא לעבד כנעני, הא הנותן לא חסר פרוטה, וכש"כ לאופן הב) כשיטת התוס' והגר"ח הלוי הנ"ל דהמקדש מיקרי חסר בשביל נתינת האחר ודאי דאין לנידון הרדב"ז שום שייכות כלל וכלל לדין עבד כנעני, וע"כ דסובר רדב"ז כאופן הא), ועיי"ש במל"מ הביא תשובה אחרת להרדב"ז על אשה חולה

פרוטה בעד ב' בנותיו אין לחוש לקדושי שניהם וכו' עכ"ל. ביאור דברי מהרי"ט דהוא מפרש ההלכה דעבד כנעני כאופן הב) דהוי כאילו נתן המקדש הכסף, והוקשה לתוס' א"כ הוי כאילו שני בני אדם נתנו כל אחד חצי פרוטה דלא מהני ועל זה תירצו דבתר נותן לאו דוקא היינו דלא מקיימי הקדושין משום נתינת הנותן רק משום קבלת המקבל, אבל ודאי דאזלינן בתר נותן לומר כיון דהנותן חד ואין גופים מוחלקים הוי נתינת כסף, וזהו דקאמר גמרא בתר נותן והאיכא ממונא וזהו דוקא בתר נותן, והלאו דוקא דקאמרי תוס' אינו לענין נתינת הכסף רק לענין קיום הקדושין, על כל פנים מדהוצרכו תוס' לפרש בתר נותן לאו דוקא מבואר דמפרשי ההלכה דעבד כנעני דהוי ממש כאילו המקדש נתן הכסף וממילא בכאן הוי כאילו כל אחד נתן חצי פרוטה והוכרחו לומר בתר נותן לאו דוקא, דאילו"ה הוי כאילו כל אחד נתן רק חצי פרוטה, אולם בחי' תלמיד הרשב"א מבואר דמפרש נמי כהמהרי"ט דהאב נותן הכסף מדין עבד כנעני אלא דבתר נותן דקאמר דוקא, והיינו דהוא סובר דהלכה דעבד כנעני הוא כאופן הג) דסגי בכסף חסר מהאחר הנותן והנותן הרי הוא חד ונמצא שחסר פרוטה, וזהו דקאמר בתר נותן אזלינן ואיכא ממונא, וז"ל תלמיד הרשב"א ד"ה בתר נותן וכו' דבנים אלו כיון שהם גדולים וכו' וא"כ היכי אמר להדיא ואיכא ממונא וכו', ומתוך הדחק יש לתרץ דכיון דחוינן בקדושין שאין צריך למקדש שיתן הוא הקדושין אלא אפילו יתנם אחר הויא מקודשת כגון הילך מנה והתקדשי לפלוני כי אזלינן בתר נותן שנותן הקדושין משלו אית ביה ממונא עכ"ל, הרי להדיא דעבד כנעני מועיל דלאחר יש כח ליתן הכסף משלו והוא הנותן ממש ומש"ה אית ביה ממונא.

ונראה בעיני נפקא מינה בין הני שתי השיטות, דלשיטת תוס' דמדין עבד כנעני נחשב כאילו נתן המקדש את המעות, א"כ אין זו הלכה רק בקנינים אלא בכל דיני התורה וכגון בהלואה יהא נחשב מי שניתן הממון בשבילו כמלוה, אבל לשיטת תלמיד הרשב"א דאינו נחשב כאילו נתן המקדש אלא דסגי בנתינת האחר זהו שייך רק בקנינים דסגי לכסף קנין גם כסף של אחר, אבל בהלואה פשוט דאינו כמלוה. ות"ל מצאתי כדברינו בחי' ר"ח הלוי פ' ה' ממלוה ולוה שכתב בנכרי שלוה מעות מן הישראל והעמידו אצל ישראל חל על ישראל גם דין מלוה מדין עבד כנעני דכיון דהנכרי נותן עבור ישראל אע"פ שלא זכה הישראל במעותיו כדאמרי' הילך מנה והתקדשי לפלוני מקודשת לפלוני מדין עבד כנעני ה"נ חל עליה דין מלוה משום עבד כנעני, וכתב שם עוד בזה"ל: אכן נראה כיון דיסוד דין עבד כנעני הלא נאמר בעצם נתינת המעות, דנתינתו של זה נחשבת עבור חבירו, אם כן גבי נכרי דאימעט מדין שליחות וזכיה, ממילא דליתיה גם בדין עבד כנעני, דנהי דדין עבד כנעני אינו דין שליחות וזכיה גמורה, והוא גזה"כ ודין בפני עצמו, מ"מ נראה דכיון דעיקר דינו שתהא נתינת חבירו חשובה נתינה עבורו, הוא מחלות דיני שליחות וזכיה, וכל שהוא לאו בר שליחות וזכיה לאו בר דין עבד כנעני, וגבי נכרי דאימעט מדין שליחות וזכיה מקרא דאתם שפיר ליתיה בדין עבד כנעני עכ"ל הגר"ח ז"ל, הרי ממש כדברינו בשיטת תוס' דעבד כנעני הוי כאילו נתן העבד או המקדש ממש ואין זו הלכה רק בקנינים אלא גם בהלואה דנחשב מי שניתן

ביתי לך כיון שנתן קנה הבית מדין ערב, ולא ידעתי למה לא כתב ג"כ מדין עבד כנעני ומדין שניהם, שמא סובר הוא דדוקא לגבי קידושין גמרינן מעבד כנעני משום דעבד ואשה כהרדי ניהו דעבד [דף כג.]. גמר לה לה מאשה אבל לענין ממון אין למדין מעבד כנעני, אבל אין זה מחזור וצ"ע עכ"ל הר"ן. ובחי' הגרע"א בלקוטים שם תמה על דברי הר"ן דאם אינו מסברא מנא לן באמת דבעבד מהני ודלמא באמת מה דילפינן מקרא והפדה לא נפדתה דיוצא בכסף דלמא רק ע"י עצמו למה דקילין דנותן לעבד ע"מ שיצא בו לחירות מהני, ומה דאמר רבא מדין ע"כ י"ל דרבא יליף הסברא ממה דמצינו הדין במתני' דע"כ יוצא בכסף ע"י אחרים, אבל מנין לנו קרא בעבד כנעני. עוד הקשה הגרע"א שם הא הגויש דלה לה הוא רק לענין יציאת השטר דחופשה לא ניתן לה אבל לא ללמוד קנינים זה מזה, דאל"כ נלמוד מלה לה דאשה נקנית בחזקת כמו שפחה כנענית. וקושיא זו יש לתרץ דהרי אין אנו למדים מלה לה שאשה נקנית בכסף רק גילוי מילתא דכסף הניתן ע"י אחרים הוי כסף מעליא, ומ"מ קושיית רע"א הראשונה תמוה באמת, ועיי' פני' בסוגיין תמה נמי כן ונדחק מאד בזה.

ואשר נראה לי בישוב דברי הר"ן והרמב"ם דהנה גרסינן בירושלמי ה' ג' בסוגיא דעבד כנעני: בכסף ר' ירמיה אמר מאחר לרבו הא מרבו לאחר לא א"ר זעירא אפי' מרבו לאחר מהו מוציא מרבו לעצמו (ופי' הק"ע אפי' מרבו לאחר נמי מהני והא דנקט מאחר לרבו לא אתי אלא למעוטי מרבו לעצמו שאם נתן הרב כסף לעבדו שיצא לחרות ע"י קבלה זו לא מהני כיון דאין כאן נתינה כלל). ר' ירמיה בעא קומי ר' זעירא הילך כסף זה שתצא שדך לחירות א"ל יצאת, שתצא שדך להבקר א"ל לא יצאת, מה בין זה לזה, זה זיכה לבן דעת וזה לא זיכה לבן דעת, הגע עצמך שהיה חרש א"ל איש [והק"ע פירש א"ל איש כלומר הואיל ומינו בני דעת ניהו אמרינן לא פלוג, ונראה דלשיטת הגר"ח הלוי שהבאנו באות ה' נוכל לפרש איפכא דא"ל איש היינו דכיון דחרש אינו איש ואינו בדין שליחות וזכיה אינו נמי בדין עבד כנעני], הגע עצמך שהיה קטן א"ל דרכו להגדיל ע"כ [ובקטן י"ל דכמו דאמרי' בב"מ דף עב ע"א דקטן דאתי לכלל שליחות עדיף מעכו"ם לענין זכיה מדרבנן אפשר לומר דלענין עבד כנעני אמרי' סברא זו גם בדאורייתא דנהי דעבד כנעני הוא מגדר שליחות וזכיה כסברת הגר"ח הלוי מ"מ קטן דאתי לכלל שליחות וזכיה ישנו בדין עבד כנעני]. והנה מירושלמי הנ"ל דנקט דין עבד כנעני בתצא שדך לחירות או בתצא שדך להפקר הרי מבואר דגם בממון מהני מדין עבד כנעני, וקשה טובא מזה לשיטת רמב"ם דלא אמרינן ילפותא זו אלא באשה.

ונראה בעיני דלא זו בלבד שלא קשה מירושלמי הנ"ל על הרמב"ם אלא שאדרבא מירושלמי זה הוציא הרמב"ם מקורו הטהור דלא אמרינן בשדה דין עבד כנעני, דהוקשה לרמב"ם מדוע נקט הירושלמי דין עבד כנעני בשדה דוקא בציור דחוק כזה בשתצא לחירות, או בשתצא להפקר, ולא נקט בפשוטו בשתהא שדך קנויה לפלוני, ועל כרחך דבקנויה ודאי לא מהני ורק בתצא לחירות או להפקר בהא הוא דבעא ר' ירמיה, והסברא בזה הוא דהנה הא דקאמר הירושלמי בריש דבריו אפילו כשהרב נותן הכסף

וצריכה סמנים לרפואתה והביא ראובן סמנים שאסורים בהנאה ואמר לה הרי את מקודשת לי באלו, אם היא מקודשת או לא, והשיב דאפילו היא חולה שיש בה סכנה שמוטרין לה ושיוין אצלה ממון מ"מ איהו לאו מידי יהיב לה ואינה מקודשת כלל, ואם אמר לה הרי את מקודשת לי באותה הנאה שנתתי לך דבר שתתראפי בו ויש באותה הנאה ש"פ מקודשת עיי"ש, וכתב המל"מ דתשובה זו לכאורה סותרת תשובה הנ"ל, ולדעתי אין בזה שום סתירה דשאני הכא דאיסורי הנאה גם אצלה אעפ"י שמוטרות ליהנות מפני הסכנה מ"מ אין זה ממון, וכוונת המל"מ מסתמא להקשות מלשון הרדב"ז שהוכיח רק הטעם דאיהו לא יהיב לה מידי ומזה נראה כסתירה לתשובה הנ"ל, אבל צ"ל דכוונתו משום דאיסור"ב לאו מידי גם אצלה וממילא לא יהיב לה מידי.

ובא"מ סי' ל"א ס"ק כ"ד הביא ראייה להרדב"ז הנ"ל מהא דאיתא בעירובין דף סב ע"א א"ר יוחנן שוכרין מן הנכרי בפחות משהו פרוטה, והיינו משום דלגבי בן נח פחות משו"פ הוי ממון ומוכה מזה דאזלינן בתר מקבל דהא לגבי נותן אין זה ממון וישראל מישאל כהאי גונא לא מהני, ומפרש האבני מלואים דינא דר' יוחנן דהוא מילפותא מעבד כנעני וכשיטת רדב"ז דמעבד כנעני יליף דלא בעינן לגמרי נותן וכנ"ל, והקשה הא"מ דכיון דכל דינו דר' יוחנן אינו אלא מילפותא דעבד כנעני אם כן יקשה מזה לשיטת רמב"ם דלא מהני מדין עבד כנעני אלא לגבי קדושין לא לגבי קנין קרקע. וכנראה נעלמו מהא"מ לפי שעה דברי הרמב"ם בפ' ב' מעירובין ה' י"ב וז"ל: שוכרין מן העכו"ם אפילו בשבת שהשכירות כביטול רשות היא שאינה שכירות ודאית אלא היכר בלבד, לפיכך שוכרין מן העכו"ם אפילו בפחות משהו פרוטה עכ"ל. הרי להדיא דמדינא אין הכי נמי דלא מהני שכירות מעכו"ם בפחות משו"פ אלא היינו טעמא דמהני משום דאין זה שכירות אלא היכר ולפיכך מהני גם בפחות משהו פרוטה, ואם נאמר דרמב"ם סובר במובן דעבד כנעני כשיטת רדב"ז וממילא נפרש דינא דר' יוחנן נמי משום ילפותא דעבד כנעני אז נפרש דהוקשה לרמב"ם לשיטתו דבממון ליתא לעבד כנעני אמאי שוכרין מן העכו"ם בפחות משו"פ וכקושיית הא"מ, ולזה תירץ רמב"ם דאין זה אלא היכר, והא"מ שם תירץ קושייתו הנ"ל דרמב"ם ס"ל דאימתי לא אמרינן בממונא דין עבד כנעני היכא דהלוקח אינו נותן כלל אלא אחר נותן בשביל הלוקח הוא דלא מהני בממונא, אבל בהאי דשוכר מן הנכרי בפחות משו"פ דהזוכה הוא הנותן אלא דלדידיה הוי פחות מפרוטה ולא ממונא הוא כיון דלגבי מקבל ה"ל שוה פרוטה וממונא מהני עיי"ש, וגם דבריו אלו נסתרים מרמב"ם הנ"ל שהוכרח לומר דלפיכך מהני משום דאין זה שכירות אלא היכר, משמע דבקנינים לא מהני גם בכזה שהזוכה הוא הנותן, וממילא נדחו גם דברי הא"מ שם שכתב דמשו"ה אצטרין קרא מכסף מקנתו למעט עבד עברי הנמכר לנכרי דאינו מגרע עצמו בפחות מפרוטה משום דס"ד כיון דלגבי הנכרי הוי ממון משו"ה מהני עיי"ש, וברמב"ם הנ"ל מבואר היפוך מזה.

ועיקר הטעם דלרמב"ם לא מהני מדין עבד כנעני בממונא הוא בר"ן בסוגיין וז"ל: וכתב הרמב"ם ז"ל בפרק קמא מה' מכירה האומר לחבירו תן מנה לפלוני ויקנה

צריך לקנות את השדה המשועבדת דממילא היא שלו ולא בעינן הכסף רק לסלק את שיעבוד המלוה משדה זו והוי דומיא דעבד כנעני דאין כאן קונה וזוכה והירושלמי מיירי בשדה הממושכנת ומדויק הלשון שתצא שדך לחירות.

ז

אולם קשה לי דלפירוש זה מבואר בירושלמי דאפשר לאחר לפרוע חובו של חבירו בעל כרחו של מלוה מדין עבד כנעני, דאין לפרש דמיירי מדעתו של מלוה דא"כ מאי מיבעיא ליה לר' ירמיה אי יצאה השדה לחירות הא לא גרע ממחילה, ועל כרחך צ"ל דמיירי בעל כרחו של מלוה, וקאמר דאפשר לאחר לפרוע חובו של הלוה ויצאה השדה לחירות, ואילו מפסק ההלכה משמע דא"א לפרוע חובו של אחר שלא מרצון המלוה, דהנה בשו"ע ח"מ סי' ע"ד ס"ק ב' פסק המחבר: קבע המלוה זמן ורוצה הלוה לפרועו כדי שלא יעמוד הממון באחריותו עד הזמן והמלוה אינו רוצה לקבלו אם הגיע הזמן הדין עם הלוה, וכ' בחי' רע"א שם בשם שו"ת הריב"ש דזמן דוקא כשהלוה עצמו משלם הא אם אחר בא לשלם לו עבור הלוה שלא בשליחותו אין צריך לקבל ממנו, וז"ל הריב"ש סי' קצ"ז: אבל הטענות המזכות ללוי המלוה הם באשר הלוה עצמו לא עשה הפרעון ההוא ביד נאמן ב"ד כי זבולן ששם המעות ההם ביד דון משה בן זכאר לא נודע ולא נתברר שהיה מורשה ראובן הלוה ולא שלוחו ולזה אף אם היה גותן ופורע המעות ליד לוי עצמו אם לא רצה לוי לקבלם ואמר לו לאו בעל דברים דידי את הרשות בידו וכל שכן בשטר משכונא שהפרעון הוא לחובתו של מלוה שמוציאין הקרקע מידו ולא יאכל פירותיו וכו' עכ"ל, הרי להדיא דיכול המלוה לומר לאו בעל דברים דידי את ויקשה מהירושלמי הנ"ל, ונלענ"ד דהריב"ש סובר דבבלי פליג על הירושלמי והוכיח כן מהא דפליגי אמוראי בכמה דוכתי בש"ס (ב"מ דף טו ע"ב) אי מצי לוקח לסלק לבע"ח בזוי ואי נימא כהירושלמי דאפשר לפרוע חובו של חברו מדין עבד כנעני אמאי לא יוכל לסלקו מי גרע הלוקח מאחר, ואין לומר דהנפקא מינה באינו מסלקו מכל החוב רק גותן לו דמי שיווי השדה, דלהדיא מבואר בש"ס חו"מ סי' קי"ד ס"ק א' דלרמב"ן והראב"ד ובעה"ת וריב"ש אינו יכול לסלקו עד שיתן לו כל חובו עיי"ש, ולפי"ז מ"ד אינו יכול לסלקו אפילו בגותן לו כל חובו ואמאי לא יהא הלוקח אלא אחר וליסלקו מהחוב וממילא ישאר השדה בידו, ואפילו לפי מה שכתבו התוס' ב"מ דף צה ע"א ד"ה הניחא דרק מעיקרא היה סובר חד מ"ד דלא מצי לסלק לוקח לבע"ח הא לפי האמת כולי עלמא מודו דלא מצי לסלקו, עדיין דזהו מזכות הלוקח ולא משום פרעון החוב, דהא להרא"ש והטור יכול לסלקו אפילו אינו גותן לו כל החוב רק דמי שיווי השדה כמבואר בש"ס הנ"ל, הרי דמדין פרעון חוב לכולי עלמא אי אפשר לפרוע חובו של אחר מדין עבד כנעני בעל כרחו של מלוה ודלא כהירושלמי, ומתורץ הריב"ש לנכון דלהלכה קייל"ן כהבבלי דאי אפשר לפרוע חוב של אחרים מדין עבד כנעני.

ולנה"ל יש מקום ליישב שיטת רמב"ם דבממון ליתא לדינא דעבד כנעני ממה שהקשו עליו דבסוגיין הרי קאמר רבא וכן לענין ממונא, ובאות ד' הבאנו תירוצ

לאחר נשתחרר העבד לכאן הוא תמוה, דהיכן מצינו בכסף שיחול הקנין על ידי נתינת המוכר, וצ"ל דשאני שחרור דאין הרב מקנה את העבד לעצמו אלא שהרב מסלק את קנינו ובעלותו, וממילא משתחרר העבד, ושחרור אינו מהפרשה דוכי תמכרו ממכר לעמיתך אלא הלכה מיוחדת פרשת שחרור, ואולי זהו כוונת הירושלמי מהו מוציא מרבו לעצמו, היינו דר' זעירא אמר הטעם דמשו"ה מהני בשחרור גם מרבו לאחר משום דמהו השחרור, אינו אלא יציאה שמוציא את העבד מרבו לעצמו ולא בעינן ביה כסף של הקונה משום דאין בשחרור קונה, וכמו גירושין, ולא בעי בשחרור כסף של עבד מדין קונה, רק למעשה השחרור, ושפיר קאמר הירושלמי דמהני גם כסף של רבו, וכמו"כ כ' התוס' לעיל דף ה' ע"א ד"ה סניגור דאי הוה אמינא אשה יוצאה בכסף היה הדין שהבעל נותן הכסף, וכ"כ רש"י לעיל דף ד' ע"ב דבלאו ההלכה דכי יקח לא הייתי אומר שהבעל הוא הקונה דליבעי כסף הבעל מדין קונה אלא דבעי כסף לעשות אישות וכיון שכן מה לי כסף דידיה מה לי כסף דידיה, עיי"ש בד"ה ליהו קדושין, וסובר רמב"ם דמסברא זו מהני נמי בעבד כנעני כסף של אחרים דכיון דאין הכסף מדין קונה שהרי העבד אינו קונה את העבדות שפיר מהני גם כסף של אחרים, ומדמה הירושלמי לזה שתצא שדך לחירות או להפקר דגם בזה דומה מסברא לעבד כנעני, משא"כ בקניה לפלוני דיש כאן קונה וזוכה לא מהני כסף של אחרים דבזה בעינן שהכסף יהא משל הקונה ולא משל אחרים דהכסף אינו רק פעולת הקנין כמו בעבד כנעני, רק תשלום החפץ או האשה ובעי מסברא שיהא של הזוכה או של המקדש, והשתא קאמר ר"ן דסובר רמב"ם דכיון דבעבד כנעני מהני כסף של אחרים מסברא שוב ילפינן דמהני גם בקדושין מגזירה שוה דלה לה, אע"ג דבקדושין הבעל הוא הקונה ומסברא לא מהני ביה כסף של אחרים מ"מ גזיה"כ הוא בקדושין דיליף מעבד, אבל במכר דמסברא לא מהני כסף של אחרים וגזיה"כ אין לנו, שפיר פסק רמב"ם דלא מהני, ומיושבת לנכון תמיתה הגרע"א הנ"ל על הר"ן, דאין הכי נמי דבעבד כנעני גופא לא מצינו קרא דמהני כסף של אחרים ורק מסברא אמרינן דמהני, אפילו הכי לא מהני במכר ובקדושין דשם לא שייכא סברא זו ורק בקדושין יליף מלה לה דמהני, ונכון בס"ד, ונראה ליישב קושיות רע"א עוד באופן אחר לפימש"כ באות ד' דבזכיה מהני כסף של אחרים מסברא דזוכה הוי כמו גזבר ואפורופוס, וכיון דקייל"ן בעבד כנעני דזכות הוא לעבד שיוצא מתחת יד רבו לחירות וכמו שפסק רמב"ם בפ' ו' מה' עבדים ה' א', שפיר ידענו דמהני גם בעבד כסף של אחרים מסברא, ושוב ילפינן דמהני גם בקדושין מגזיה"כ, ובמכר במקום שאינו זכות ולא מהני מסברא וגזיה"כ אין לנו במכר משו"ה לא מהני.

ובהא דאמרו בירושלמי הנ"ל שתצא שדך לחירות בק"ע שם גריס במקום שדך "עבדך", והוכרח לגירסא זו משום דאין מובן מה הענין חירות בשדה, אולם גירסת הק"ע קשה טובא דבעבדך מאי בעי ר' ירמיה הא מתני' היא דיוצא העבד בכסף ע"י אחרים, וצריך לגרוס שדך כגירסא דידן וכפי' הפני משה שם דמיירי בהיתה לו שדה משועבדת מיד הלוה וא"ל אחד הילך כסף זה שתצא שדך לחירות לאיש פלוני, וזה א"ש כדברינו דכמו דבהפקר אין קונה ולא בעי הכסף רק למעשה הקנין שיסתלקו הבעלים משלהם והוי דומיא דעבד כנעני, הנ"ל בחוב אין הלוה